

Prerod Pavla G. Hlbinu na tzv. „mierového“ kňaza

Edita Príhodová
Congregatio Jesu

Pavol G. Hlbina's Transformation into a 'Peace' Priest

Litikon, 2023, Vol. 8, No. 2, pp. 20–27

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2255-0850>

The paper focuses on the post-war poetic activity and theoretical works of Pavol Gašparovič Hlbina and attempts to identify the turning points that led him, as the only representative of Slovak Catholic modernism, to turn to collaboration with the communist regime established in 1948. The analysis of contemporary documents stored in the Literary Archive of the Slovak National Library in Martin shows that the author was well versed in Catholic social doctrine and Marxist philosophy. From this it can be concluded that Hlbina's decision to become a so-called peace priest was a conscious one. However, his blind faith in a possible compromise between Christianity and Marxism that could guarantee freedom of religion can be considered naive.

Keywords: art and totalitarian regime, Czech literature of 2nd half of 20th century, Slovak literature of 2nd half of 20th century, literature and politics

Úvod

Cieľom príspevku je zamerať pozornosť na povojnovú básnickú činnosť a teoretickú spisbu Pavla Gašparoviča Hlbinu (1946 – 1950) a hľadať zlomové body, ktoré ho viedli k pozícii, že sa ako jediný predstaviteľ slovenskej katolíckej moderny priklonil k spolupráci s komunistickým režimom, nastoleným roku 1948. K takémuto smeru bádania ma vedie úmysel porozumieť tomuto závažnému životnému kroku autora, na ktorý literárna história nazerá ako na tragický omyl. Viacerí literárni historici (Július Pašteka v knihe *Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny* na s. 301, Jozef Brunclík v článku *Ideové postoje P. G. Hlbinu v čase nástupu socializmu a kritická reflexia jeho vtedajšej tvorby* na s. 174) píšú o naivite (t. j. nevedomosti, prostoduchosti), ktorá viedla autora k myšlienke, že najlepšia spoločenská perspektíva spočíva v tom, aby sa spojilo kresťanstvo a komunizmus. Napokon aj ja som sa na počiatku bádania klonila práve k takémuto označeniu Hlbinových politických postojov.

Vyššie spomínaná názorová platforma, ktorú Hlbina vyznával ako autor, sa prejavila aj v jeho básnickej tvorbe ako socialistický realizmus, ktorý nebol ušetrený od schematizmu

(ide o básnické zbierky *Ozveny slnka*, *Mierové ráno*, *Ruže radosti*). Výskumná otázka teda znie: Kedy nastal hodnotový a myšlienkový prerod P. G. Hlbinu na „mierového“ kňaza (t. j. člena komunistami založenom spolku Mierové hnutie katolíckych duchovných) a prečo sa tak stalo?

Postoje P. G. Hlbinu v roku 1946

Dokumenty z Literárneho archívu Slovenskej národnej knižnice v Martine (fond P. G. Hlbinu) dokazujú, že tento autor ešte roku 1946 presadzoval katolícku sociálnu morálku a politickú nestrannosť. V úvahe nazvanej príznačne *Komunizmus a kresťanstvo* z toho istého roku zastával pozíciu vytýčenú sociálnou náukou Cirkvi: „Dnes na svete jestvujú štyri ideológie hlavné, ktoré spolu zápasia: katolicizmus, komunizmus, kapitalizmus, fašizmus. Fašizmus bojuje zbraňou a ideou prehnaného nacionalizmu a rasizmu. Kapitalizmus bojuje peniazmi a hospodárskou mocou. Komunizmus bojuje štváním a revolúciou. Katolicizmus má len lásku a slovo. Pozícia katolicizmu, s ktorým idem aj ja, je teda veľmi ideálna, ale v praxi tragická, lebo na lásku a slovo teraz málo ľudí dá. Ale pridať sa katolíkov k niektorému z ostatných smerov je tiež tragické, lebo je to zrada!“ (Hlbina, 1946a). Z uvedeného citátu vyplývajú dva základné dôsledky: 1. Hlbinov krok smerom ku komunistickej ideológii nemožno považovať za naivný, pretože mal jasné poznanie katolíckej sociálnej náuky, ktorá komunistickú ideológiu odsudzovala; 2. fakt, že Hlbina odsúdil aj fašizmus, teda ideológiu vojnovnej Slovenskej republiky, znamená, že jeho publikačné odmlčanie sa počas vojny mohlo pochádzať naozaj zo zásady a svedomia, nielen z gesta básnika, ktorému ublížila ostrá literárna kritika, o čom v tomto zmysle uvažuje Jozef Brunclík (Brunclík, 2010, s. 176) a čo podrobne opisuje monografista P. G. Hlbinu Peter Tollarovič (Tollarovič, 2023, s. 136 – 138). Tento literárny vedec zároveň potvrdzuje, že Hlbina ako jediný básnik katolíckej moderny „nepísal básne oslavujúce novovzniknutý Slovenský štát“ (s. 158). Hoci nie je možné definitívne rozhodnúť, aký úmysel stál za Hlbinovým gestom básnického odmlčania sa, ale je zrejmé, že si „nezašpinil ruky“ s ideológiou fašizmu, ktorý v pokrývanej kresťanskej verzii bol oficiálnou ideológiou vojnovnej Slovenskej republiky.

Podľa predchádzajúceho citátu však možno s istotou tvrdiť, že Hlbina mal z pozície katolíckej sociálnej náuky, ktorá katolíkom udávala smer a orientáciu v období silnejúcich ideológií, skutočne jasno v otázke nezlučiteľnosti kresťanstva a komunizmu. V spomenutom článku to aj jednoznačne vyjadril: „Kresťanský komunizmus je nezmysel, ak sa berie pravé kresťanstvo a terajšia ideológia komunizmu. Ideologická nezlučiteľnosť! Komunizmus odsúdil Pius XI. v „Quadragesimo anno““ (Hlbina, 1946a). Aj v nedatovaných *Konsideráciách o marxizme* autor uviedol: „Katolícky socializmus [...] je však nemožný, lebo medzi socializmom a katolicizmom je kompromis nemožný“ (Hlbina, nedatované).

Ak sa pozrieme na Hlbinovu básnickú tvorbu z roku 1946, v tomto roku vydal zbierku básní *Mŕtve more*. Je to dielo tragickej osobnej a spirituálnej dikcie a témy. Aj táto básnická kniha je poznačená túžbou po krásе, ako tomu bolo v predchádzajúcich poetických zbierkach (básne *Krása* I, II, III). Výrečný je verš: „Krása mi bola vzduchom duše“ (*Smrť*, s. 36), vyjadrujúci v básnickej skratke existenciálny význam krásy, ktorú básnik hľadá a tvorí. Lyrický subjekt je modernisticky nepokojný: „Z premnohých túžob nemocný som, / hračkou som v rukách osudu. / Tak sedím v tieni smrti, / milujúc ruže, oblaky a sny. / Hoci som tulák na tom božom svete / a mojím pokladom je iba sen, / prechádzam svetom ako rajskou záhradou.“ (*Večer sám*,

s. 20). Dalo by sa povedať, že lyrický subjekt premieňa ťaživé osudové určenie (tuláctvo, hračka v rukách osudu) na duchovné hodnoty (svet ako rajská záhrada).

Ešte tragickejšie vyznieva báseň *Hlboko vo tme*, ktorá začína veršom: „Hlboko vo tme môjho života“ (s. 22). Lyrický subjekt sa v nej vyrovnáva so skúsenosťou lásky, ktorá je pre neho zakázaná: „Načo mi ruku Boh dal, ktorá hladká?“ (s. 22). Aj pointa je neiluzívna, lyrický subjekt nenachádza východisko: „Hlas môj sa prepadá jak orol v skalách“ (s. 22). Je tmou jeho života zákaz lásky k žene alebo sú to aj iné skúsenosti? Je to neprijatie jeho poézie literárnou obcou, s čím sa vyrovnáva v básni *Kritik* („Drotuje staré klieťky pre slávikov, / ktorým on krídla pristrihuje“, s. 59)? Ďalšie svetlo do bádania vnáša báseň *Z domova*, a to najmä veršom: „zlí ľudia tvoria jeho osud“ (s. 23). Znamená to, že autor stále rozvíja fatalistickú víziu svojho života, pričom poukazuje na viaceré skutočnosti, ktoré pôsobia ako hlboká tma: rozchod s láskou, negatívne skúsenosti s ľuďmi, neprijatie jeho poézie literárnou kritikou a možno aj skúsenosť duchovnej krízy vo vzťahu k Bohu, ako to naznačuje jóbovská otázka z viacerých básní („Čo si to zo mňa spravil, Pane?“, *Bud' vôľa tvoja*, s. 44). Akokoľvek, lyrický subjekt tematizuje v rôznych podobách, že prechádza náročnou fázou života. Avšak v básni *Smrť* nachádza lyrický subjekt cestu, ako zaobchádzať so skúsenosťou zla, nech je akékoľvek: „Lisuje bolesť moje srdce ako hrozno / pre víno čistej poézie“ (s. 36). Metafora lisu hrozna bolesti má duchovno-poetický zmysel – premieňa sa na čistú poéziu, ktorú básnik (aj v teoretickom i praktickom význame) hlása.

V textovom priestore celej zbierky *Mŕtve more* nenachádzam žiadne ideológie, naopak zbierka má osobný a spirituálny tón. Mnohokrát sa básnik sťažuje na svoj osud, avšak spirituálna a básnická tvorba ho harmonizujú a vnášajú do života svetlo a nádej.

Postoje P. G. Hlbinu v roku 1947

P. G. Hlbina v roku 1947 nanovo formuloval svoj postoj k téme kresťanstva a komunizmu v Kultúrnom živote, v rubrike Najmilšie básne autorov. Za svoju najmilšiu báseň pasoval báseň *Najkrajšia hviezda*, ktorá vyšla aj v zbierke *Podobenstvá*, ako prvá a jediná socialistickorealistickej básne v tejto básnickej knihe. Ako taká sa zapísala aj do literárnej histórie. Z nej citujem najvýraznejší úryvok: „Hviezda betlehemska, / opravdivá proletárska hviezda, / žiadna hviezda zemská / nad jas tvoj už krajšou byť sa nezdá. // Križovatka dejín, plná slávy. / Kdesi v budúcnosti vidím: / Stalin Krista zdraví, / Krista proletára...“ (s. 34). V básni autor zliad dovedna dva sémanticky protikladné motívy, dva kontexty, ktoré majú rovnakú slovnú formu: jeden kontext vyjadruje spirituálny význam (betlehemska hviezda, osoba Krista) a druhý ideologický (červená komunistická hviezda, osoba Stalina, proletári). Toto „spojenie nespojiteľného“ vrhá svetlo na autora, ktorý verí v kresťanského Boha (Krista) a zároveň v ideológiu komunizmu. To, čo ešte pred rokom odsudzoval a považoval za nemožné, k tomu sa teraz hlási vo svojej básnickej tvorbe.

Vysvetľujúcu hodnotu, ako to básnik myslel, keď básnicky spojil kresťanstvo s komunizmom, má predhovor k básni, v ktorom sa píše: „Pomer medzi marxizmom, ako najživotnejším moderným svetonáhľadom, a kresťanstvom, ako základom európskej kultúry, trápi dnes mnohých ľudí. Treba ho riešiť. Dočasne sa nateraz taktizuje na oboch stranách, aby nevznikli konflikty. Konečné riešenie môže byť len boj, alebo rozumný kompromis a životné vyrovnanie. Podľa mojej mienky by bolo ľudskejšie hľadať spojovacie ohnivé, ako vyvolávať rozpory a stáť na litere, ktorá zabíja. Takáto úvaha ma inšpirovala

pri písaní básne ‚Najkrajšia hviezda‘, ktorá je zaradená do zbierky *Podobenstvá...* Myslím, že cieľom marxizmu je v prvom rade beztriedna spoločnosť, ale nie bezbožná spoločnosť. Ináč by sa o žiadnom kompromise nedalo hovoriť a moja nádej by bola iluzórna“ (Hlbina, 1947, s. 3 – 4).

Ako z citovaného jasne vidno, autor ustúpil zo svojho predchádzajúceho názorového stanoviska, ako ho formuloval ešte roku 1946. Kresťanstvu síce v zásade verí tak ako predtým, toho sa nezrieka, považuje ho za základ európskej kultúry, ku ktorej sa hlási. Iste má pre neho aj osobnú spirituálnu hodnotu, ako to vidno z ostatných básní zbierky, zámerom ktorej bolo vytvoriť básne na spôsob biblických podobenstiev. V tomto zmysle možno v zbierke nájsť mnohé básne-modlitby (*Nanebevzatie*, s. 25, *Duch*, s. 27, *Spasiteľ*, s. 31). Radikálna názorová zmena sa týka uvažovania o marxizme. Ten začal považovať za najaktuálnejší moderný svetonázor, s ktorým je potrebné na oboch stranách (tak z pozície kresťanstva, ako aj zo stanoviska marxizmu) urobiť kompromis. Marxizmus by sa mal zamerať na sociálne potreby obyvateľov (beztriedna spoločnosť) a zmieriť sa s kresťanstvom (teda nevytvárať bezbožnú spoločnosť). To sa mu javilo ako perspektívne – hľadať spojovacie ohnivé kresťanstva a marxizmu.

V literárnej pozostalosti P. G. Hlbina sa nachádza nedatovaný článok *Marxizmus a náboženstvo*, ktorý akoby nadväzoval na jeho úvahy v Kultúrnom živote. V ňom autor predkladá svoje tézy, ako zmieriť oba svetonázory, ako urobiť žiaduci kompromis a prijať marxizmus ako (najživotnejšiu) politickú realitu. Podnadpis textu je: *Priateľská kritika z hľadiska katolíckej cirkvi* (ktorú by si už nemohol dovoliť po Februári 1948, teda treba ju s najväčšou pravdepodobnosťou zaradiť do Hlbinoého uvažovania z roku 1947).

V danom článku vychádza z marxistickej sociálnej filozofie, s ktorou súhlasí v rozdelení na základňu (potrieb) a jej nadstavbu, do ktorej započítava aj náboženstvo, mystiku a ideály. Keďže táto Marxova téza platí, „náboženstvo sa nedá nijakým spôsobom z ľudskej mysle vytrieť“ (Hlbina, nedatované). Druhá téza nadväzuje na prvú „axiómu“ a vyplýva z nej tento záver – keďže hospodárske pomery (t. j. základňa) sa menia, zároveň vytvárajú novú nadstavbu, t. j. náboženstvo, duchovné potreby atď. (čo by podľa všetkého malo platiť aj pre kresťanstvo). Podľa Marxovho učenia (teórie) „neslobodno meniť svedomie človeka nasilu“. Ak toto platí, „môže marxistický ateizmus súťažiť s kresťanstvom“. Avšak Hlbina navyše pripomína kritický argument voči praktickému marxizmu, ktorým poukazuje na fakt, že v ľudovodemokratických režimoch sa navzdory tejto jasnej marxistickej teórii vykonáva násilná ateizácia, presviedčanie učiteľov, žiakov, občanov, trestajú sa nevinní ľudia bez súdov, mnísi a mníšky sú na nútených prácach a podobne. Toto všetko (a viacero ďalších bodov) rozrušuje kňazov a veriach, takže „strácajú dôveru v režim, vidia v marxizme diabolstvo a čakajú za každú cenu vyslobodenie“. Podľa Hlbina by nedemokratickú prax v komunistických štátoch neschválili ani Lenin ani Stalin. Východisko vidí Hlbina v tom, že marxistický režim nepôjde „hlavou proti múru“ a uvedomí si, že všetci „chceme bojovať jednotne za mier sveta, nech je mier aj v otázke svedomia a viery. Budúcnosť ukáže, či marxizmus je životaschopnejší ako náboženstvo. Ale každé násilie prv-neskôr zlyhá...“

Ako vidno z citovaných dokumentov, P. G. Hlbina bol zorientovaný nielen v katolíckej sociálnej náuke, ale aj v marxistickej filozofii. Na tú sa odvolával, keď požadoval slobodu vyznania, ku ktorej by mal pristúpiť marxizmus podľa toho, čo teoreticky hlásal. Hlbina dokonca poznal aj praktickú stránku marxizmu, realizovanú v sociálnodemokratických štátoch, ktoré stáli na teoretickom marxizme, a bol doslova „priateľsky“ kritický voči ich nedemokratickej praxi,

ktorá sa obracala najmä proti kresťanom (kňazom, rehoľníkom, aktívnym laikom). Z uvedeného možno dedukovať, že jasné filozofické poznanie, ako aj aktuálne správy z krajín, ktoré zastávali praktický komunizmus (pravdepodobne zo Sovietskeho zväzu), opäť potvrdzujú, že Hlbina nebol naivný ani nevedomý problematiky. Avšak napriek solídne poznaniu sa pridŕžal nádeje, že komunizmus možno reformovať, resp. urobiť kompromis medzi ním a kresťanstvom. Toto bola „viera“, presvedčenie, ku ktorému sa P. G. Hlbina v roku 1947 hlásil. To bolo založené na podmienke, že marxizmus bude rešpektovať náboženstvo, čo sa ukázalo ako iluzórne – a v tomto konkrétnom zmysle možno tvrdiť, že Hlbina bol naivným.

Postoje P. G. Hlbina z roku 1948

Básnická zbierka *Podobenstvá* vyvolala rozruch na oboch svetonázorových stranách. Komunisticky orientovaný literárny kritik zdôraznil práve tento rozmer, ktorý mal byť pre autora do budúcnosti smerodajný. V recenzii na zbierku Karol Rosenbaum napísal: „Pri týchto meditáciách nevyhol sa Hlbina stretnutiu s politickou prítomnosťou, s nástupom socializmu do celej našej prítomnosti a existencie. Sú to najmä básne Anjel a hviezda a Najkrajšia hviezda, básne analyzujúce básnikov pomer k socializmu, lepšie povedané k socializmom, a to k socializmu Kristovmu a socializmu Stalinovmu. Stotožnenie oboch socializmov poslúžilo by podľa básnika ľudstvu najviac, uspokojila by v jeho pochopoch pozemské s nadpozemským. Hlbina vidí syntézu v tomto obraze: „Stalín Krista zdraví / Krista proletára“ (Rosenbaum, 1948, s. 239 – 240). Kritik pochválil Hlbina za jeho „sociálny rozmer“ a básnické slovo, ktoré súladí „s dneškom“ (s. 240). No neodpustil si pritom ani skutočne kritické slovo, ktoré Hlbinovi iste neimponovalo: „táto poézia zneje tézovite, zneje ako výpovede kazateľove“ (s. 240). A práve to kazateľstvo, to znamená spiritualita, kresťanská viera a jej šírenie, v ktoré Hlbina tak veril (ako on sám napísal iluzórne), bude v reakciách nasledujúcich zbierok stále prítomné ako biľag, ktorého sa Hlbina nevedel zrieknuť a byť tak skutočne „pokrokový“.

V katolíckom spoločenstve sa k Hlbinovmu svetonázorovému obratu vyjadril kritik Jozef Kútnik Šmálov, ale formou priateľského či kolegiálneho osobného listu: „Dúfam, že po vzájomnej dlhšej korešpondencii mi nebudeš zazlievať, keď Ti priamo a priateľsky nadhodím to, čo ma ťaží. Ponajprv: Tvoj príspevok v Kult. živote bol, nazdávam sa, veľmi problematický. V dnešnej situácii neslobodno vnášať do duší pochybnosť. Viem, zaiste si mal najlepšie intencie a vyslovil si podstatné rezervy, ale je to predsa len konfúzia hovoriť o „najživotejšom“ [podčiarkol J. K. Š.] svetonázore. Čo pod tým rozumieť? Veď ostatok, čo spomínaš o katolíctve, to je len žobranie na právo na živorenie, veď je to útek od snahy o *životnosť* [podčiarkol J. K. Š.], defenzia. Svätý Otec hovorí podstatne ináč. [...] Bojím sa, aby si napokon neostal priveľmi sám, keď sa akosi vyraduješ a nebezpečne experimentuješ. Prosím Ťa, ráč o veci pokojne a vecne uvažovať. [...] Jožo“ (Kútnik Šmálov, 1948, 169 C 32).

Svoj prerod na „mierového“ kňaza P. G. Hlbina opísal v reakcii na tento list J. K. Šmálova z 28. januára 1948, preto sa mu budem hlbšie venovať. Čo sa týka ideológie komunizmu, chápal ho v širšom zmysle, jeho podobu videl v staroveku u Babylončanov, u Platóna v *Ústave*, u sv. Tomáša Mora v *Utópii* a napokon u Marxa v *Kapitáli*. Toho „v sociálnych otázkach nepokladám za hlupáka“ (Hlbina, 1948). Následne poukázal na neschopnosť kresťanstva usporiadať statky tohto sveta počas celých dvetisíc rokov jeho trvania. Hoci pápeži písali sociálne encykliky, nikto ich neuviedol do života. Hlbina naďalej trval na tom, že kapitalizmus a fašizmus sú nekresťanské, avšak marxizmus už natoľko neodmietal. Vyznával „syntézu kresťanstva

s marxizmom, pri ktorej by Cirkev nesmela utrpieť dogmaticky. Marxizmus by musel dať úplnú slobodu svedomia a náboženského i vedeckého a umeleckého života (čiže zriekol by sa materialistickej metafyziky) a Cirkev by sa prispôsobila in temporalibus modernému socialistickému štátu“ (Hlbina, 1948). Celú vec, ako skĺbiť komunizmus s kresťanstvom, videl Hlbina zjednodušene: „Podrobnosti by sa vyriešili, ide o zásadu... Nehovorím, že moja ‚utópia‘ je ľahko prevediteľná, ale ja iného východiska nevidím. Marxizmus zatiaľ preto pokladám za ‚najživotnejší‘, lebo neviem o inom svetonáhľade, ktorý by v živote človeka vedel prakticky previesť nejaké korektúry v sociálnych veciach lepšie“ (Hlbina, 1948). V závere listu ako post scriptum Hlbina vyjadril nádej, že po tomto objasnení ho Šmálov nebude vidieť ako „komunistu“ alebo „zradcu“ katolíckej solidarity. „Duchovne držím s Vami všetkými, iba v metóde sa líšim. Verím, že najlepšie robím, kým sa nepresvedčím o opak“ (Hlbina, 1948).

Začiatky socialistickorealistickej tvorby P. G. Hlbinu vyvolali reakcie na oboch názorových stranách. To, čo ho pritiaхло ku kompromisu s marxizmom, bol jeho sociálny rozmer a zároveň „utópia“ – ako to on sám napísal –, že bude rešpektovať úplnú slobodu svedomia a náboženstva. V to Hlbina na prelome historického medzdníka medzi slobodnou a totalitnou spoločnosťou slepo (a či naivne) veril.

Čo ešte z dostupných zdrojov možno dedukovať, sú dôvody, ktoré Hlbinu pohlí k takejto radikálnej premene. Určite na tom mala podiel ostrá literárna kritika, ktorá odsúdila jeho predchádzajúcu zbierku *Belasé výšky* (Jozef Felix a Jozef Kúttník Šmálov). V básni *Kritikovi* zo zbierky *Mŕtve more* sa vyrovnal s nepomenovaným kritikom, ktorý „pristrihuje krídla“ jeho fantázie. Aj v širšom zmysle jeho medzilidské skúsenosti mohli byť poznačené konfliktmi a nespokojnosťou. Možno povedať, že keď nenašiel uspokojivé medzilidské vzťahy a prijatie v katolíckom kruhu, tak sa to pokúsil hľadať v komunistickom tábore.¹

Napokon to mohla byť skúsenosť „temnej noci“, resp. kríza viery, na čo poukazujú viaceré jóbovské motívy z reflektovaných zbierok. Aj nasledujúca zbierka *Ozveny slnka*, napriek socialistickorealistickej ladeniu prináša takéto vyjadrenia lyrického subjektu.² Zdá sa však, že lyrický subjekt „zápasí s Bohom“ a jeho vzťah k Bohu je nalomený pochybnosťami nie pre komunistickú ideológiu, ale pre osobné problémy, ktoré prerastajú nad únosnú mieru a s ktorými si nevie poradiť. Báseň je jóbovskou vzbúrou proti Bohu, čo sa zrejme podpísalo pod jeho premenu na „mierového“ kňaza.

Záver

¹ Túto okolnosť možno nájsť aj v nasledujúcej zbierke *Ozveny slnka* (1952), v ktorej už socialistickorealistickej štýl cítiť z viacerých častí. V básni *Starý svet* lyrický subjekt vníma súčasnosť ako úľavu a svoju minulosť spája s bolesťou, s prometeovským pocitom, že bol vydaný napospas ľuďom – supom. Môžeme z toho dedukovať, že práve konflikty s ľuďmi patriacimi k starému svetu (svetu katolíckej moderny, avantgardy, slobody a plurality v kultúre atď.) nemá lyrický subjekt zahojené, preto sa od nich dištancuje a zaujíma sa o „nový jar“, čo je jednoznačne ideológéma, pretože „socialistická ideológia seba samu videla ako novú éru“ (Drug, 2001, s. 20 – 21).

² Báseň *Moja fara* (zo zbierky *Ozveny slnka*) môžeme nazvať jóbovskou, vznášajúcou protest proti ľuďom i proti Bohu. Lyrický subjekt sa nachádza uprostred rôznorodej hávede, spomína napríklad sovy, krokodíly, žraloky, hady. To všetko vyvoláva v srdci bolesť: „A Boh sa díva, Boh si v nebi hoví, / kým sluha jeho hynie každú chvíľku...“ (s. 32). Znie to ako výčitka Bohu, že ho necháva bojovať a hynúť samého. Aj básnické otázky potvrdzujú tento tenzívny spôsob modlitby k Bohu, modlitby výkriku, modlitby pochybnosti: „Či ozaj Pán Boh moje vzdychy ráta / keď moje srdce bolesťou už raší...?“ (s. 33).

Z dostupných materiálov, či už sú to články, listy alebo dobová poézia P. G. Hlbinu, vyplýva, že k jeho názorovému prerodu smerom k „mierovému“ kňazovi prišlo v roku 1947. Autor si bol pritom plne vedomý katolíckej sociálnej náuky, ktorá tento krok vylučovala, i sociálnej filozofie marxizmu, ktorá bola vo svojich princípoch a východiskách vyslovene ateistická. Dokonca poznal nedemokratickú prax v socialistickom tábore. Preto svoju vieru, presvedčenie spojil s podmienkou, že marxizmus by mal rešpektovať slobodu vyznania. Toto je podľa Hlbinu „najživotnejšia“ politická cesta. Zdá sa, že jedine v tomto zmysle obstojí pojem autorovej naitivity ako nereálnej viery v spojení a koexistencii oboch svetonázorov, pričom komunizmus mal ustúpiť zo svojej požiadavky ateizovať spoločnosť, v čom sa Hlbina tragicky mylil.

Významové rozkrytie teoretických článkov, listov i zbierok poézie sa ukázalo ako funkčné. Ozrejmilo pravdepodobné motívy P. G. Hlbinu, ktorý sa z autora katolíckej moderny stal tzv. „mierovým“ kňazom. Ukázalo sa, že nešlo o jednu príčinu, ktorá by spôsobila takýto obrat, zradu na sebe samom. Skôr išlo o viacero príčin, ktoré navzájom korelovali a vyvolali v autorovi ako človekovi krízu. Ako sa ukázalo, prerod Hlbinu na „mierového“ kňaza túto krízu nevyriešil, niesol si svoje „boľačky“ naďalej a sám (ako to vidno z recenzií na jeho schematickú a propagandistickú tvorbu, napríklad u recenzentov Karola Rosenbauma alebo Júliusa Nogeho).

LITERATÚRA

Pramene

- HLBINA, Pavol Gašparovič. 1946a. Komunizmus a kresťanstvo. LA SNK, fond P. G. Hlbina, 169 M 12.
- HLBINA, Pavol Gašparovič. 1946b. *Mŕtve more*. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská, 1946.
- HLBINA, Pavol Gašparovič. 1947a. Najmilšie básne autorov. *Kultúrny život*, 1947, roč. 2, č. 22-24, s. 3 – 4.
- HLBINA, Pavol Gašparovič. 1947b. *Podobenstvá*. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská, 1947.
- HLBINA, Pavol Gašparovič. 1948. List Jozefovi Kútnikovi Šmálovovi, 28. 1. 1948. LA SNK, fond P. G. Hlbina, 169 I 9.
- HLBINA, Pavol Gašparovič. 1950. *Ozveny slnka*. Martin: Matica slovenská, 1950.
- HLBINA, Pavol Gašparovič [nedatované]. *Konsiderácie o marxizme*. LA SNK, fond P. G. Hlbina, 169 M 33.
- HLBINA, Pavol Gašparovič [nedatované]. *Marxizmus a náboženstvo*. LA SNK, fond P. G. Hlbina, 169 M 36.

Sekundárna literatúra

- BRUNCLÍK, Jozef. 2010. Ideové postoje P. G. Hlbinu v čase nástupu socializmu a kritická reflexia jeho vtedajšej tvorby. In: HOCHÉL, Igor (ed.). *Podoby a premeny slovenskej literárnej kritiky v 50. a 60. rokoch 20. storočia*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2010, s. 171 – 188. ISBN 978-80-8094-819-1.
- DRUG, Štefan. 2001. Premeny umeleckého života po roku 1948. In: BAKOŠ, Vladimír (ed.). *Umenie v službách totality 1948 – 1956*. Bratislava: Ústav slovenskej literatúry SAV, 2001, s. 17 – 38. ISBN 0-88746-13-2.
- NOGE, Július. 1953. Mierové ráno [recenzia]. *Slovenské pohľady*, 1953, roč. 69, č. 2-3, s. 230 – 232.
- PAŠTEKA, Július. 2002. *Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny*. Bratislava: LÚČ, 2002. ISBN 80-7114-370-7.
- ROSENBAUM, Karol. 1948. Podobenstvá [recenzia]. *Slovenské pohľady*, 1948, roč. 64, č. 4, s. 239 – 240.
- ROSENBAUM, Karol. 1950. Pavol G. Hlbina: *Ozveny slnka* [recenzia]. *Slovenské pohľady*, 1950, roč. 66, č. 9, s. 552 – 554.

TOLLAROVÍČ, Peter. 2023. *Pavol Gašparovič Hlbina a slovenská katolícka moderna*. Bratislava: Post Scriptum, 2023. ISBN 978-80-8218-049-0.

.....
PaedDr. Edita Príhodová, PhD.

Congregatio Jesu

Tarasa Ševčenka 9

080 01 Prešov

Slovenská republika

editacj@gmail.com